

УДК 159.944.4.9.07-057.36 (045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-3208-3220](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3208-3220)

Грибенюк Геннадій Сергійович доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України (НУЦЗ України), м. Черкаси, <https://orcid.org/0000-0002-5053-8744>.

ОРІЄНТИРИ УМОВ ВІЙНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У НАВЧАЛЬНО- ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття розкриває ресурси підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони у навчально-професійній діяльності в умовах війни. Було проведено теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Його результати дають можливість розглядати проблему серед актуальних в теорії та практиках психології діяльності в особливих умовах. Аналізувались проблеми у наукових дослідженнях за спеціальністю та теми у робочих програмах освітніх компонент, на скільки їх зміст відповідає вивченню досвіду війни. Розкрито необхідні орієнтири, зокрема, розвитку суб'єктності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони.

Орієнтир на розвиток суб'єктності майбутніх фахівців став можливим завдяки позначеному та осмисленому досвіду війни. Вивчення досвіду війни розглядають як наукову технологію збирання інформації та її логічної обробки. Досвід війни своїм змістом, джерелами, процедурою забезпечує системний зворотний зв'язок між запитом практики та напрацьованими науковими рекомендаціями.

Позначені орієнтири конкретних концептуальних параметрів та показників моделі розвитку суб'єктності з метою їх подальшого дослідження та впровадження в освітянську практику. Розвиток суб'єктності як психологічна проблема розглядається в трьох аспектах та рівнях: в інформаційному просторі та медійній сфері, психолого-педагогічному та психологічному, зокрема, мотиваційному. Ці аспекти центровані навколо головної проблеми: максимально адекватно моделювати реальну психіку фахівця, робити її описи, пояснення, прогнози та управління нею.

Досвід війни підтвердив спрямованість підготовки у напрямку надання переваги цінностям особливого, індивідуального над підготовкою за стандартом. Це стосується низки традиційних напрямків підготовки, зокрема, використанню стройової, загальновійськової підготовки, статутного регулювання. Необхідно переглянути їх роль у розвитку безумовної виконавчості як норми необхідної для успіху у майбутній професійній діяльності.

До орієнтирів розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони віднесено здатність до самовизначення в особистісно та професійно важливих питаннях. Ця здатність забезпечує надійність професійних дій в екстремальних умовах сингулярності. Постає науково-практичне завдання розвивати самоактивність, здатність до самосуб'єктної дії та самоідентифікації.

Ключові слова: розвиток професійно важливих якостей, навчально-професійна діяльність, професійна діяльність, умови війни, фахівці сектору безпеки та оборони, майбутні фахівці, вивчення досвіду війни, суб'єктність, цінності, особистісна та професійна ідентифікація професійна задрість, надійність професійної діяльності, самосуб'єктна дія.

Hrybeniuk Hennadii Serhiiiovych Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions, National University of Civil Protection of Ukraine (NUCP Ukraine), Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0002-5053-8744>.

GUIDELINES OF WAR CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF FUTURE SPECIALISTS IN EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL ACTIVITIES

Abstract. The article reveals the resources for training future specialists in the security and defense sector in educational and professional activities in war conditions. A theoretical and methodological analysis of the problem of developing professionally important qualities of future specialists in the security and defense sector was conducted. Its results make it possible to consider the problem among the relevant ones in the theory and practice of psychology of activity in special conditions. Problems in scientific research by specialty and topics in the work programs of educational components were analyzed, to what extent their content corresponds to the study of war experience. The necessary guidelines are revealed, in particular, for the development of subjectivity of future specialists in the security and defense sector.

The focus on the development of subjectivity of future specialists became possible thanks to the designated and comprehended experience of the war. The study of war experience is considered as a scientific technology of collecting information and its logical processing. The experience of war with its content, sources, and procedure provides a systematic feedback between the request of practice and the developed scientific recommendations.

Guidelines for specific conceptual parameters and indicators of the subjectivity development model are indicated for their further research and implementation in educational practice. The development of subjectivity as a psychological problem is considered in three aspects and levels: in the information space and media sphere, psychological-pedagogical and psychological, in particular, motivational. These

aspects are centered around the main problem: to model the real psyche of a specialist as adequately as possible, to make its descriptions, explanations, forecasts and management.

Military experience has confirmed the focus of training on prioritizing the value of the special and individual over standard training. This applies to a number of traditional training areas, particularly drill training, combined arms training, and statutory regulation. It is necessary to reconsider their role in developing unconditional compliance as a norm of behavior necessary for future professional success.

The guidelines for the development of professionally important qualities of future specialists in the security and defense sector include the ability to self-determination in personally and professionally important issues. This ability ensures the reliability of professional actions in extreme conditions of the singularity. The scientific and practical task arises to develop self-activity, the ability to self-subjective action and self-identification.

Keywords: development of professionally important qualities, educational and professional activity, professional activity, conditions of war, security and defense sector specialists, future specialists, study of war experience, subjectivity, values, personal and professional identification, professional envy, reliability of professional activity, self-subjective action.

Постановка проблеми. Протидія ворогу та життя в умовах тривалої війни, прийняття її ризиків і наслідків для життя, ставить перед необхідністю розв'язати проблему функціонування життєстійкої психіки людини на війні. Необхідним стає вивчення досвіду війни: змін громадянської та професійної свідомості та самосвідомості громадян України, забезпечення стійкості та готовності фахівців сектору безпеки та оборони. Визначені орієнтири досвіду війни стають запорукою ефективної протидії та збереження української державності.

У дослідженнях в межах психології діяльності в особливих умовах, вивчення досвіду війни розглядається як одна з важливих проблем. Питання ставиться про необхідність своєчасного та правильного наповнення досвіду війни змістом. Правильне оновлення досвіду війни стосується повноти інформації відповідно до зміни реалій умов війни та запитів практики. Вимога до правильної процедури збирання інформації стосуються учасників процесу та способів використання ними описів, фіксації, реєстрації інформації. Позначені методи емпіричного пізнання мають забезпечувати розпізнавання фактів за прийнятими процедурами вирізнання явища психіки, його кількісно-якісних параметрів та показників, які застосовуються до наукового знання. У теоретичному пізнанні перевага надається лише науковим формам і методам пізнання з використанням моделей і теорій прийнятих у психології діяльності в особливих умовах. Поєднані разом, емпіричне та теоретичне пізнання, чи збирання інформації та її логічна обробка, покликані позначити межі явища психіки та його функціонування. Мистецтвом, доступним психологу та, вочевидь, учасникам і

свідкам подій, стає збирання інформації про людину на війні та її викладення в мережі інформаційного простору. Водночас, вагомість інформації піднімається до рівня наукового акту, у випадку дотримання та обґрунтування процедур збирання та логічної обробки інформації за прийнятими у науковому співтоваристві та пізнанні алгоритмами.

У статті позначено внески, зроблені за останні роки у розв'язанні проблеми вивчення досвіду пізнання людини на війні. Досвід наукового пізнання явищ психіки як частини війни. Внески робляться спільними зусиллями науковців, науково-педагогічних працівників, організаторів навально-виховного процесу закладів вищої освіти. Наявність такої інформації забезпечує системний зворотній зв'язок у науковому обігу між замовленнями практики та напрацюванням наукових рекомендацій. Дається відповідь на виклики умов війни щодо необхідностей, які постають у розвитку якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Висунуто припущення, що успіх у вирішенні проблеми розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців, їх підготовленості до умов війни, криється у сумірності внесених змін до змісту навчально-професійної діяльності, відповідно до реалій війни та необхідності нарощення потенціалу життєстійкості їх психіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова думка бачить у розвитку особистості неперервні кількісно-якісні зміни у характеристиках змісту її активності, внесках у параметри структури, спричинені взаємодією із соціальним середовищем та самоактивністю; відбувається накопичення кількісних змін, ускладнення та поява нової якості. В такій постановці ключові ознаки розпізнавання розвитку особистості спираються на ідеї Г. С. Костюка «зустрічі із зовнішнім світом» та виходячи з неї, необхідності, послідовності, прогресивності, етапності змін. Перехід у практику дослідження розвитку особистості веде до вирішення професійного розвитку та професіоналізації.

Було проведено аналіз проблем наукових досліджень в межах психології діяльності в особливих умовах, за спеціальністю 19.00.09. Він свідчить, що в умовах війни, напрямками розгляду стають позначені зміни психологічних детермінант розвитку професійно важливих якостей фахівців, зокрема, морально-психологічного стану окремих фахівців та підрозділів сил сектору безпеки та оборони. Дослідження носять польовий характер та стосуються явищ психіки та її стану в умовах бою та динаміки на лінії зіткнення, ставлень до безпосереднього керівництва у підрозділах та частинах, молодого поповнення, самовільного залишення частин та мобілізації, які необхідні для прийнятті поточних та віднесених в часі рішень в умовах воєнного стану, його екстремальних викликів та умов [1].

На досвід війни зважають у покращенні дієвості фактору людини, зокрема, щодо інтраіндивідуальних та соціально-психологічних чинників психологічної стійкості фахівців, в їх зв'язках у професійних командах [2, 3]. На отримане знання є попит у повоєнному професіографуванні діяльності фахівців різних спеціальностей та в їх психологічному супроводі [4].

Діяльність стає основою пізнання та критерієм істини щодо отриманих у науковому пошуку знань [5, 6]. Ці знання необхідні у розробленні системи психологічного супроводу діяльностей різних груп фахівців та спеціальностей сектору безпеки та оборони України для забезпечення підтримки надійності дій перед викликами екстремальних і звичайних факторів умов воєнного стану [7].

Одним із важливих науково-практичних завдань, що вирішуються є внесення досвіду у зміст та якість підготовки майбутніх фахівців. Його виконання забезпечується чинними вимогами нормативно-правових актів, зокрема, Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності, відповідними наказами Міністерства освіти і науки України щодо затвердження стандартів вищої освіти за спеціальностями та рівнями вищої освіти та відповідними освітньо-професійним програмами закладів вищої освіти. Де позначені компетентності, результати навчання та специфіка підготовки, щодо змісту, який необхідно знати, розуміти та бути здатним виконувати після успішного завершення освітньої програми. Вони узгоджені між собою та відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій.

Мета статті. Наукова думка автора статті, передбачає спробу позначити події та факти умов війни та на підставі їх опису провести узагальнення до меж конкретних явищ психіки. Виходячи з позначених меж явищ психіки, розкрити можливості прогнозу та напрацювати рекомендації по управлінню розвитком психіки майбутніх фахівців у навчально-професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Визначені орієнтири можливостей людини на війні переносять у параметри професійного розвитку, напрацьовують рекомендації майбутнім фахівцям. Знання, отримані, виходячи з досвіду війни, стають джерелами оновлення змісту освітньої діяльності. Постає питання: «Як збирати досвід війни?», – проблема процесу пізнання та джерел опису фіксації, реєстрації інформації. Джерела надходження інформації досвід війни різні: від фахівців-практиків, що безпосередньо звертаються до інших у мережі, від журналістів, очевидців подій, випадкових спостерігачів, сторонніх осіб, професорсько-викладацького складу, замовників та організаторів навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти. Прийняття інформації та використання психологом її змісту у власних умовиводах підпорядковане позиції критичного осмислення: довіряти фактам, проте, ставитись із застереженням до висновків зробленим джерелом інформації. Логічна обробка інформації до набуття нею необхідної достовірності у висновках психолога відбувається за правилами наукового методу та у конкретно-наукових поняттях методології психології.

По-суті, інформація у досвіді збирається, накопичується, осмислюється, у спосіб мережі: може, водночас, надходити від багатьох розкинутих у різних напрямках джерел з неоднаковими відстанями до події та складати власну конфігурацію даних, що підтверджує, можливо, ставить но-новому чи заперечує власне припущення психолога-дослідника стосовно кількісно-якісних меж явища психіки. Вихоплена з інформаційних потоків чи інформаційних просторів

інформація стає активом з подальшими використанням з різною метою. Мета використання зібраної інформації коливається від інформування щодо соціальної активності, можливо, розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців, до спотворення інформації в інформаційно-психологічних операціях умов війни. Це організоване, подібно до наукового пізнання, з поділом на емпіричне, або збирання інформації та теоретичне, де проходить логічна обробка інформації. Є особливості в емпіричних методах пізнання описах фіксаціях реєстрації фактів. Форми та методи наукового теоретичного пізнання вирізняються власними моделями та теоріями від форм та методів буденного пізнання.

Логіка перебігу інформації має вигляд її просування, від опису – узагальнення – пояснення – прогнозування, до – управління інформаційно-психологічним явищем.

Отже, зміни психіки професіонала на війні, як відповідники до зміни її умов, передбачено досліджувати, позначати та оновлювати у стандартах освіти та змісті освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців. Внесення стосуються конкретних описів явищ психіки професіонала, його особистості та діяльності в умовах воєнного стану, їх уточнених проєкцій, виходячи з теоретичних позицій наявних у психології та зібраної інформації щодо практик життєздійснення фахівців на конкретному робочому місці в умовах війни. На досвід війни спирається професорсько-викладацький склад у плануванні та документуванні щорічних періодів навчально-професійної діяльності у закладах вищої освіти із спеціальними умовами навчання. Практика ситуацій війни слугує основою пізнання та критерієм істини щодо отриманих у її вивченні знань.

Було проведено аналіз проблем у наукових дослідженнях в межах спеціальності 19.00.09, психології діяльності в особливих умовах, Його результати підтверджують, що за роки війни розширене проблемне поле вивчення розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців, зокрема, у ДСНС України. Виявлена проблематизація перейшла у тематизацію та впроваджена у робочих програмах підготовки психологів ДСНС України, де зафіксовані наведені нижче теми. По-перше, поєднані назвою, «виклики умов воєнного стану до потенціалу життєстійкості фахівців як суб'єктів професійного розвитку», серед них, зокрема, такі проблеми:

- особистісно-професійна резильєнтність у виконанні завдань за призначенням;
- психопрофілактика травмування та післятравмувального досвіду персоналу;
- інформаційна психогігієна у протидії негативним змінам у громадянській, професійній свідомості та самосвідомості персоналу;
- оцінювання морально-психологічного стану окремого фахівця та підрозділу;
- вивчення набутого досвіду професіоналізації та здобутків наукового пізнання щодо досвіду професіоналізації в умовах війни;

- розвиток професійної спрямованості майбутніх фахівців та управління ним;

По-друге, проблеми дієвості навчання, виховання, дисциплінування та створених умов професіоналізації персоналу під час воєнного стану, зокрема, такі проблеми:

- розвивальні можливості проведення занять в системі службової підготовки;

- психологічна підготовка та її дієвість у розвитку здатності до подолання труднощів;

- оцінювання проведеної виховної роботи та дисциплінування персоналу, зважаючи на реальний внесок у виконання завдань за призначенням, а також, використання досвіду війни, здобутків наукового пізнання.

Знання в межах психології діяльності в особливих умовах є відкритими до внесення дослідниками змін та доповнень у перелік проблем розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців.

З огляду на проведений аналіз проблем у наукових дослідженнях в межах спеціальності 19.00.09, психології діяльності в особливих умовах та, зважаючи на результати вивчення досвіду війни, – було зроблено висновок, щодо необхідності внесення у практику та зміст освітніх програм підготовки майбутніх фахівців, теоретико-прикладної проблеми та практичного завдання «розвитку суб'єктності» у майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Розглянемо витоки проблеми та навчально-виховного завдання розвитку суб'єктності майбутніх фахівців у формат соціальних вимог та існування у соціумі як проблеми.

Школи соціологів виділяють у розвитку суспільства явище сингулярності, поняття, яким позначають, можливо, один з провідних трендів у пізнанні сьогоденішнього соціального світу. Сингулярність, багатозначне поняття, в одному із значень його розглядають як перехідний стан від модернового до постмодернового суспільства, який охоплює всі сфери суспільства, включно, із освітою [80]. У позначенні сингулярності нам цікаві тлумачення вужчі ніж, соціально-філософське, які виокремлюють теоретичні межі явищ психіки та їх прикладні проєкції на практику, зокрема, наступні.

По-перше, одним із параметрів соціальної сингулярності, є те, що, це, стан суспільства, коли швидкість і глибина змін стають настільки інтенсивними, що традиційні механізми розуміння та прогнозування перестають бути ефективними. Точність характеристики та ознак когнітивної компоненти свідомості та самосвідомості громадян в умовах війни дає можливість використати її у психологічному аналізі. Така характеристика, щодо традиційних механізмів розуміння та прогнозування, стосується здатності окремої людини просуватись сходинками усвідомлення від опису до управління реальністю навколо себе та, значною мірою, стану громадянської і професійної свідомості та самосвідомості груп громадян у період соціальної сингулярності. Прикладів саме такого параметру когнітивної компоненти свідомості та самосвідомості громадян в

умовах війни є занадто багато. Зокрема, це стосується тих, хто залишився на окупованій території, внутрішньо переміщених осіб на підконтрольній території; тих, хто знаходиться під щоденними масованими обстрілами; тих, хто виїхав за кордон. В межах сектору безпеки та оборони, це ті громадяни, що знаходиться на лінії зіткнення; ті, хто самовизначається у питаннях мобілізації; ті, хто самовільно залишив частини.

З огляду на дані соціології та масовий характер прояву соціальної сингулярності в умовах війни можна робити висновки щодо внесення конкретного змісту у підготовку майбутніх фахівців з необхідними елементами досвіду війни, взятими із ситуацій дійсності. Мова іде про прямі проєкції розвитку суб'єктності, внески у когнітивну, емоційну, поведінкову компоненти свідомості та самосвідомості майбутніх фахівців. Характеристики вищезазначених громадяни України можуть бути задіяні викладачем у формі завдання, змодельованого на заняттях, наприклад. у ролі близької чи значущої людини та її свідомості, постраждалої людини, такої, що потребує психологічної допомоги та інше. Це дає можливість викладачу варіювати дидактичні засоби та впливати на компоненти громадянської чи професійної свідомості та самосвідомості майбутніх фахівців. Перед свідомістю з'являються чітко позначені в ознаках конкретних ситуацій необхідності професійної діяльності, – особистісні, діяльнісні, ситуативні фактори та умови, зміни психіки, самоактивність щодо цих змін, впливи на психіку зовні, зокрема. владні, управлінські, контактного середовища, засобів масової інформації, – як відповідники до розвитку професійно важливих якостей.

Таке предметне моделювання через дидактичні засоби можливе за умови, що досвід війни спирається на прийняті у психології поняттєві засоби. Через них вирізняються конкретні психологічні характеристики особистості та ознаки її дій в ситуаціях, знятих досвідом війни у формі явища психіки. До прикладу, явище самовільного залишення частини, достатньою мірою ще не осмислене психологами. На сьогодні проблема розв'язується спочатку у правовій площині та правовими рішеннями. У психологічному контексті, представлена характеристиками, описами чи типами тих, хто взяв участь у самовільному залишенні частини. До них відносять: по-перше, тих, хто не мав справи з факторами війни та не доїхав до лінії зіткнення; по-друге, тривалий час перебував на лінії зіткнення та відчував значну перевагу: по-третє, чинить опір рішенням керівників підрозділів. За логікою наукового пізнання, це, – позначені типи окремих учасників з неповними суб'єктними характеристиками, що доповнюються пояснювальними соціальними та інтраіндивідуальними факторами соціуму, зокрема, впливу на їх свідомість несправедливості та страху. Проте, це не є пояснення повне, з використанням з'ясованого психологічного механізму утворення зазначених типів у соціумі. Пояснення самовільного залишення частини, в межах психологічного механізму, не почато, що не дозволяє дієво управляти явищем та мінімізувати його наслідки у перебігу мобілізації. Тому, не

лише пояснювальний потенціал чи потенціал управління явищем, а, також, потенціал прогнозу і передбачення перспектив його розвитку, повною мірою не розкрито. Явище самовільного залишення частини чекає на свою експертну оцінку психологів та внесення у з'ясовану частину досвіду людини на війні з подальшим використанням у розвитку майбутніх фахівців та у змісті їх освіти.

Друге значення соціальної сингулярності, важливе у темі розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців, є те, що це поняття позначає особливість, індивідуальність, тобто, унікальність. Сингуляризація – процес виділення, уособлення, підвищення цінності одиничного, значення індивідуального. Процес, який протистоїть тенденції, що в основу успіху кладуть створення чи дії за якимось стандартом. Особливо цінним стає унікальне, виключне, рух у бік від норми, від локації, де є цінність норми, до цінності унікального, особливого. Унікальність виокремлюється не лише в товарах, але й в народах. унікальність націй теж відноситься до процесу сингуляризації. Звідси, значна увага приділяється творчості, створенню цифрових технологій, особливе значення має культурний капітал. Наслідком стає нерівність та конкуренція.

Зважаючи на такі ознаки сингулярності, перед професійною свідомістю та самосвідомістю майбутнього фахівця постає необхідність визначитись у хаосі індивідуального навкруги та в собі, зокрема, в питаннях самоактивності, самореалізації, самоствердження, в тому числі, у власних ставленнях, що мають місце у професії, зокрема, до надійності у необхідних діях та наприклад, професійних задрощів у стосунках. Ми звертали увагу до цієї теми в одній з публікацій, зокрема, наслідків професійних задрощів у професійній діяльності, що розглядалися як фактор розбалансування чи ерозії системи моральних цінностей рятувальника. Дія фактору призводить до послаблення моральної складової надійності у професійній діяльності, знижує готовність до командної співпраці, здатність допомогти іншому та веде до збайдужіння за результати спільної діяльності.

Перетворення, що постійно відбуваються у житті суспільства в умовах війни, ставлять перед новими вимогами особистість сучасного фахівця. Все більшого значення набуває здатність бути суб'єктом власної життєстійкості та професійного розвитку, самостійно знаходити розв'язання професійно та соціально значущих проблем в умовах війни. Мінлива дійсність з необхідністю викликає розвиток суб'єктності майбутнього фахівця.

Останнім часом у дослідженнях проблем психіки людини на війні спостерігається посилення активності у позначенні дослідниками суб'єктного та суб'єктивного, зокрема, емоційного, смислового, семантичного (Боснюк В. Ф., Карамушка Л. М., Коқун О. М., Кердивар В. В., Лефтеров В. О., Назаров О. О., Перелигіна Л. А., Фомич М. В.). Вочевидь, це стосується, суб'єктного у проблем розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Такий орієнтир, як розвиток суб'єктності, цілком відповідає гуманізації військового та громадського життя, освіти, психології, – є наявним сьогодні в

Україні. Це, водночас, і прояв тренду сучасності, і реальна потреба розвитку психології діяльності в особливих умовах, її активної участі у життєздійсненні суспільства в умовах війни. Дійсний розвиток суб'єктності не може бути частковим і стосуватись лише майбутніх фахівців в межах процесу навчально-професійної діяльності.

Розвиток суб'єктності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони у навчально-професійній діяльності, передбачає, що психологією буде обґрунтовано таку можливість, виходячи з наявного потенціалу її теоретичного знання.

По-перше, якість «набувати суб'єктності» чи «суб'єктивність у проявах» чи упередженість, – є атрибутом психічного відображенні взагалі та, в підсумку, комплексно виявляє себе у мотиваційно-сміслових утвореннях особистості майбутнього фахівця у конкретних ситуаціях його виборів та дій. Виявляє, у конкретній мотиваційній готовності взяти відповідальність на себе у вигляді окремого вчинку, прояву, дії, наміру чи, як відносно стійка характеристика особистості, її якість, – у поєднанні та конфігурації мотивів і сенсу за певний відтинок часу. Мотиваційно-сміслові утворення формуються у процесі життєдіяльності у багатопланову та ієрархізовану систему утворень мотиву і, поряд, сенсу та виявляють себе у думках, позиціях, ставленнях, діях фахівця. Мотив відповідає на питання: «Що спонукає?», сенс дає відповідь на питання: «Заради чого?» щось робиться чи виголошується. Мотиваційно-сміслові утворення особистості майбутнього фахівця своєрідно виявляються в усіх компонентах психологічної структури суб'єкта: від його спрямованості до самосвідомості та життєвого шляху.

По-друге, адекватними засобами діагностики мотиваційно-сміслових утворень у навчально-професійній діяльності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони є поєднання різних діагностичних методик, зокрема, відповідних тестувань з проєктивними методиками та психосемантичними процедурами, що дає змогу вирізнити та виміряти їх специфіку та виразність у проявах свідомості та самосвідомості, глибше досліджувати структуру та динаміку у мотиваційно-смісловій сфері майбутнього фахівця.

По-третє, аналіз мотивів та сенсу дій майбутнього фахівця необхідно проводити у форматі адекватної до конкретної ситуації концептуальної моделі понять: суб'єктно-практичних, суб'єктно-теоретичних, предметно-практичних та зважувати на методичну основу їх використання, – що дає змогу по-новому, з огляду на реальний діючий сенс, вирізнити конкретні психологічні складові явища мотивації як функції психіки, роль якої не зводиться лише до гіпотетичного спонукання діяльності чи поведінки.

Розробка, перевірка та обґрунтування вищезазначених тверджень щодо розвитку суб'єктності майбутнього фахівця, виходить не стільки з необхідності використати правильні теоретичні позиції і завдання, скільки з необхідності вирішити практичні та прикладні завдання розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців в умовах і реаліях війни та актуального стану суспільної свідомості.

У зв'язку з цим, у проблемі розвитку суб'єктності майбутнього фахівця сектору безпеки та оборони можна виділити три аспекти, три рівні її розгляду, зокрема: психологічний, в інформаційному просторі та медійній сфері, психолого-педагогічний та психологічний, переважно, мотиваційний. Ці аспекти центровані навколо головної проблеми: максимально адекватно моделювати реальну психіку фахівця, робити її описи, пояснення, прогнози та управління нею. Тільки зважуючи на їх потужні внески у розв'язання проблеми розвитку суб'єктності, на цій основі, можливо коректно вирішувати фундаментальні та всі окремі, теоретичні та науково-практичні завдання психології діяльності в особливих умовах.

Багато в чому, позначений орієнтир суб'єктності у розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони є дискусійним і це не данина тренду альтернативності. Це природне для психолога прагнення до рефлексії: власної наукової та навчально-професійної діяльності, до аналізу проблем психологічної освіти, недостатньої психологічної обізнаності суспільства у проблемах підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони, надання переваги цінності особливого, індивідуального над підготовкою за стандартом і відповідниками до норм поведінки у їх майбутньому професійному успіху. В психології діяльності в особливих умовах, взагалі дуже багато постановки простих питань, проте, зовсім немає простих відповідей.

Висновки. Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони у навчально-професійній діяльності.

Його результати дають можливість розглядати проблему серед актуальних в теорії та практиках психології діяльності в особливих умовах. У проблематиці в дослідженнях за спеціальністю та тематизації у розроблених на підставі вивчення досвіду війни освітньо-професійних і робочих програмах освітніх компонент, – розкрито необхідні орієнтири, зокрема, розвитку суб'єктності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони.

Дороговказ на розвиток суб'єктності майбутніх фахівців став можливим завдяки позначеному та осмисленому досвіду війни, розкритому як наукова технологія збирання інформації та її логічної обробки, зі своїм змістом, джерелами, процедурою, яка забезпечує системний зворотний зв'язок між запитом практики та напрацьованими науковими рекомендаціями.

Позначені орієнтири конкретних концептуальних параметрів та показників подальшого дослідження та впровадження в освітянську практику моделі розвитку суб'єктності як психологічної проблеми та рівнях її розгляду, зокрема: в інформаційному просторі та медійній сфері, психолого-педагогічному та психологічному, переважно, мотиваційному. Ці аспекти центровані навколо головної проблеми: максимально адекватно моделювати реальну психіку фахівця, робити її описи, пояснення, прогнози та управління нею.

Серед орієнтирів розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони, виокремлено підтвержену досвідом війни спрямованість підготовки у напрямку надання переваги цінностям особливого, індивідуального над підготовкою за стандартом та його відповідниками, що стосується низки традиційних форм підготовки, зокрема, міри стройової, загальновійськової підготовки, статутного регулювання, їх ролі у розвитку безумовної виконавчості як норми поведінки, необхідної для майбутнього професійного успіху.

До орієнтирів розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони віднесено здатність до самовизначення в особистісно та професійно важливих питаннях умов війни, щоб забезпечити надійність професійних дій в екстремальних умовах сингулярності. Це ставить перед необхідністю розвивати самоактивність, здатність до самосуб'єктної дії та самоідентифікації.

Література:

1. Клочков В. Збірник стандартів психологічної підготовки у Збройних Силах України: метод. посіб. К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 337 с.
2. Кокун О. М. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с..
3. Мамедов Р.Ч., Немінський І.В. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України : навч.-метод. посіб. Київ: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 345 с.
4. Протоколи надання психологічної підтримки та допомоги персоналу ДСНС та членам їх сімей: посібник / Кердивар В.В., Овсяннікова Я.О., Перелигіна Л.А., Платонов В.М., Похілько Д.С. Харків: Факт, 2024. 154 с.
5. Фомич М.В., Кришталь М.А., Мохнар Л.І., Дячкова О.М., Чередниченко Т.В. Сучасні форми та методи роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження персоналу ДСНС України: монографія. Черкаси: видавець Вовчок О.Ю., 2023. 198 с.
6. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О Теоретичні основи посттравматичного зростання військовослужбовців – учасників бойових дій: метод. посіб. Київ : ТОВ «7БЦ», 2023. 148 с.
7. Грибенюк Г. С. Професійна заздрість, як соціально-психологічний предиктор зниження надійності професійної діяльності фахівців ДСНС України / Г. С. Грибенюк // Наукові перспективи. 2025. №11 (65). С. 2196–2206. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-11\(65\)-2183-2195](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2183-2195)
8. Макеєв С. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики. Київ : НаУКМА, 2017. 180 с.

References

1. Klochkov, V. (2023). Zbirnyk standartiv psykholohichnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: metod. posib. [Collection of standards for psychological training in the Armed Forces of Ukraine: methodological manual]. Kyiv: .: NDTs HP ZS [in Ukrainian].
2. Kokun, O. M. (2023). Zabezpechennia psykholohichnoi stiiikosti viiskovosluzhbovtiv v umovakh boiovykh dii : metod. posib. [Ensuring the psychological stability of military personnel in combat conditions: methodological manual]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

3. Mamedov, R.Ch., Neminskyi, I.V. (2023). Orhanizatsiia psykholohichnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : navch.-metod. posib.. [*Organization of psychological training in the Armed Forces of Ukraine: teaching and methodological manual*]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

4. Kerdyvar V.V., Ovsiannikova Ya.O., Perelyhina L.A., Platonov V.M., Pokhilko D.S. (2024). Protokoly nadannia psykholohichnoi pidtrymky ta dopomohy personalu DSNS ta chlenam yikh simei: posibnyk [*Protocols for providing psychological support and assistance to SES personnel and their family members: a manual*]. Kharkiv: Fact [in Ukrainian].

5. Fomych, M.V., Kryshtal, M.A., Mokhnar, L.I., Diachkova, O.M., Cherednychenko, T.V. (2023). Suchasni formy ta metody roboty psykholoha v kabineti psykholohichnoho rozvantazhennia personalu DSNS Ukrainy: monohrafiia. [*Modern forms and methods of psychologist's work in the office of psychological relief of personnel of the State Emergency Service of Ukraine: monograph*]. Cherkasy: publisher Vovchok O.Yu., [in Ukrainian].

6. Kokun, O. M., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., Oliinyk V. O (2023). Teoretychni osnovy posttravmatychnoho zrostannia viiskovosluzhbovtziv – uchasnykiv boiovykh dii: metod. posib. [*Theoretical foundations of post-traumatic growth of military personnel - participants in combat operations: methodological manual*]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

7. Hrybeniuk, H. S. (2025). Profesiina zazdrist, yak sotsialno-psykholohichni predyktor znyzhennia nadiinosti profesiinnoi diialnosti fakhivtsiv DSNS Ukrainy [Professional envy as a socio-psychological predictor of a decrease in the reliability of professional activities of specialists of the State Emergency Service of Ukraine], *Naukovi perspektyvy –Scientific perspective*, s 11 (65), 2196–2206 [in Ukrainian].

8. Makeiev, S. (2017). Stan synhuliarnosti: sotsialni struktury, sytuatsii, povsiakdenni praktyky [*The state of singularity: social structures, situations, everyday practices*]. Kyiv: NaUKMA [in Ukrainian].